

Anahtar Sözcükler

Ortaokul Türkçe Ders Kitapları, Metin Sonu Soruları, Çıkarım, Okuduğunu Anlama

Keywords

Secondary School Turkish Textbooks, Reading Comprehension Questions, Inference, Reading Comprehension

Kaya, E., Ayabakan İpek, M. & Aydın, Y. (2021). Ortaokul Türkçe Ders Kitaplarındaki Metin Sorularının Çıkarım Türlerine Göre İncelenmesi. *Dil Dergisi*, 172 (2). 77-95.

ORTAOKUL TÜRKÇE DERS KİTAPLARINDAKİ METİN SONU SORULARININ ÇIKARIM TÜRLERİNE GÖRE İNCELENMESİ

ANALYSIS OF READING COMPREHENSION QUESTIONS IN SECONDARY SCHOOL TURKISH TEXTBOOKS IN TERMS OF INFERENCE CATEGORIES

• Ezgi Kaya - Meltem Ayabakan İpek - Yusuf Aydın

Doktora Öğrencisi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türkçenin Eğitimi-Öğretimi Bilim Dalı
ezgikaya5255@gmail.com

Öğr. Gör., Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Türk Dili Bölümü, mayabakan88@gmail.com

Arş. Gör., Akdeniz Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı, ysf.aydn66@gmail.com

Öz

Bu araştırmanın amacı ortaokul Türkçe ders kitaplarında yer alan metin sonu sorularının çıkarım türlerine göre dağılımını incelemektir. Araştırmada 94 metin ve bu metinlere bağlı 492 soru ele alınmıştır. Metin sonu soruları Chikalanga'nın (1992) önerdiği sözcüksel, önermesel ve kullanımsal çıkarım ulamlarına göre değerlendirilmiştir. Araştırma sonuçları, Türkçe ders kitaplarında çıkarım yapmayı gerektiren soruların yanında herhangi bir çıkarım yapılmadan yanıtlanabilecek bağımlı bilgi sorularının da yer aldığını göstermektedir. Soruların %51'i kullanımsal, %17'si önermesel çıkarım yapmayı gerektirmektedir. Türkçe ders kitaplarında sözcüksel çıkarım sorularına yer verilmemiştir. Soruların %32'si ise bağımlı bilgi sorularıdır. Bu sonuçlar, kitaplarda yer alan metin sonu sorularının çıkarım türlerine göre dengeli bir biçimde dağılmadığını göstermektedir. Ayrıca bağımlı bilgi soru oranının yüksek olması, metin sonu sorularının derin anlamaya yönelik katkısını sınırlandırabilir.

Abstract

The aim of this study is to examine the distribution of reading comprehension questions in secondary school Turkish textbooks by inference types. In the research, 94 texts and 492 questions related to these texts were handled. The reading comprehension questions were evaluated according to the lexical, propositional and pragmatic inference categories suggested by Chikalanga (1992). According to the results of the research, in addition to the questions that require making inference in Turkish textbooks, there are also questions called verbatim questions that can be answered without making an inference. 51% of the questions require making pragmatic inference and 17% require making propositional inference. There are no lexical inference questions in the Turkish textbooks. 32% of the questions are verbatim questions. These results show that the end of text questions in the books are not properly distributed among the inference types. In addition, it can be said that the high rate of verbatim questions will limit the contribution of reading comprehension questions to deep understanding.

GİRİŞ

Okuma edimi karmaşık, çok boyutlu, çeşitli alt ve üst düzey işlemler yapmayı gerektiren bir süreçtir. Harf ve sözcüklerin tanınması, sözdizimsel ilişkileri kurma, tümce yapısı üretilirken bilgiyi bellekte tutma alt düzey işlemlere karşılık gelmektedir (Yuill ve Oakhill, 1991, s. 13-14). Çıkarım yapma, bilgiyi bütünleştirme, metin yapısını belirleme ise üst düzey işlemlerdir (Oakhill ve Cain, 2016; Yuill ve Oakhill, 1991, s. 16-17). Üst düzey işlemler, okurun metinde sunulan anlama ilişkin zihninde oluşturduğu sunumu daha derin düzeyde yapılandırmasını sağlar.

Okuma ediminin amacına ulaşması için metnin yüzey yapısında verilen bilgilerin yanı sıra metnin derin yapısında gömülü olan bilgilere de erişilmelidir. Bu süreçte okur, metinde sunulan bilgiye ve bu bilginin hangi biçimlerde sunulduğuna ilişkin zihinsel bir model oluştururken hem metin odaklı bilgileri hem de metin dışı genel dünya bilgisini kullanır. Ayrıca hiçbir metin tamamıyla *açık* (explicit) değildir (Chikalanga, 1992). Bu nedenle metindeki *örtük* (implicit) ve *gömülü* (latent) bilgilere erişmeyi olanaklı kılan çıkarımların kullanımı önem kazanır. Bir metni bütünüyle anlayabilmeyi diğer bir ifadeyle örtük anlama erişimi sağlayan çıkarım, okumanın önemli bileşenlerinden biridir. Çıkarım, okurun metindeki veya metinler arasındaki bilgileri bütünleştirerek yeni anlamlar ürettiği süreçtir (Elleman, 2017). Dolayısıyla çıkarım yapma okurun metinde sunulan anlamı yapılandırmasını ve metinle etkileşime geçmesini sağlar.

Alanyazında çıkarım türlerine ilişkin pek çok çalışma bulunmaktadır (Chikalanga, 1992; Graesser, Singer ve Trabasso, 1994; Pressley ve Afflerbach, 1995). Kispal (2008, s. 10) alanyazında çıkarım türlerinin ikili gruplara ayrıldığını belirtir. Bu gruplar şöyledir: *Özdevinimsel* (automatic) ve *izlemsel* (strategic), *çevrim içi* (on-line) ve *çevrim dışı* (off-line), *metin bağıntılı* (text-connecting) ve *bilgi temelli veya metin dışı* (knowledge-based or extratextual), *yerel* (local) ve *bütüncül* (global), *tümceler arası veya metin bağıntılı* (intersentence or text-connecting) ve *boşluk doldurma çıkarımları* (gap-filling), *metinden metine gönderimsel* (anaphoric text-to-text) ve *artalan bilgisinden metne gönderimsel* (anaphoric background-to-text).

Özdevinimsel çıkarımlar okuma sırasında bilinçli olarak yapılmayan, kendiliğinden gerçekleşen çıkarımlardır. İzlemsel çıkarımlar ise bilinçli bir biçimde metni anlamaya yönelik yapılır. Okurun çalışma belleği, metinle olan etkileşimi, sözcük dağarcığı, dünya bilgisi ve kültürel özellikleri özdevinimsel çıkarımları etkileyen değişkenlerdir. Çevrimiçi çıkarımlar, okuma sırasında özdevinimsel biçimde yapılır ve anlamın yapılandırılması için gereklidir. Çevrimdışı çıkarımlar ise okuma sonrasında, genellikle metni gözden geçirme sırasında yapılan ve metni anlamak için gerekli olmayan çıkarımlardır. Bütüncül çıkarımlar metnin ana düşüncesi, teması veya temel iletileri ile ilgili yapılan çıkarımlardır. Yerel çıkarımlar ise metnin belirli bir bölümündeki bilgilere dayalı olarak (tümce, paragraf) yapılan çıkarımlardır. Tümceler arası

veya metin bağıntılı çıkarımlar metnin bütünlüğünü sağlamak için kullanılır. Örneğin okurun adil gönderimlerini fark etmesi, tümcenin ve metnin bütünü anlamak için gereklidir. Boşluk doldurma çıkarımları, okurun dünya bilgisine dayalı olarak metindeki önermeler arasındaki ilişkilerden çıkarım yapmasıdır. Metinden metne gönderimsel çıkarımlar iki farklı metin arasında ilişki kurularak yapılan çıkarımlardır. Artalan bilgisinden metne gönderimsel çıkarımlar ise okurun dünya bilgisine dayalı olarak metindeki önermelerden çıkarım yapmasıdır (Kispal, 2008, s. 22-23; McKoon ve Ratcliff, 1992). Bu sayılan türler çıkarımın çok yönlü bilişsel bir beceri olduğunu göstermektedir.

Çok sayıda çıkarım türü olsa da ilgili alanyazında metin bağıntılı çıkarımlar ve boşluk doldurma çıkarımları biçiminde genel bir ayırım yapıldığı görülmektedir. Metin bağıntılı çıkarımlar metinde bulunan dilsel ipuçlarına bağlıdır. Gönderim ilişkilerini çözümleme, bağlam ipuçlarından sözcük anlamlarını çıkarılma, metin içi önermeler ve olaylar arasındaki mantıksal ilişkileri bulma gibi işlemleri içeren metin bağıntılı çıkarımlar metindeki bilgilerin bütünleştirilmesini sağlar (Cain ve Oakhill, 1999; Chikalanga, 1992; Perfetti ve Stafura, 2014). Boşluk doldurma çıkarımları, bilgi temelli çıkarımlar olarak da adlandırılır. Boşluk doldurma çıkarımı yapan okur, artalan bilgisine dayanarak metni tamamlar. Metindeki boşlukları doldurmayı sağlayan bu çıkarımlar, metnin zihinsel sunumunun bilgi içeriğini artırır ve metin tutarlılığının sürdürülmesinde önemli bir yere sahiptir (Elbro ve Buch-Iversen, 2013; Kispal, 2008). Özetlenecek olursa metin bağıntılı çıkarımlarda metindeki bilgilerin, boşluk doldurma çıkarımlarında ise artalan bilgisinin öne çıktığı söylenebilir.

Chikalanga (1992) metin bağıntılı çıkarımları ve boşluk doldurma çıkarımlarını metinle ilişkileri açısından ele alır. Bu iki ulamı *metin odaklı çıkarımlar* (text-based inferences) ve *metin odaklı olmayan çıkarımlar* (non-text based inference) olarak adlandırır.

Chikalanga (1992) kendi çıkarım ulamlarını sunmadan önce Pearson ve Johnson (1978), Warren, Nicholas ve Trabasso (1979) ve Nicholas ve Trabasso (1980) tarafından oluşturulan çıkarım ulamlarını eleştirir. Pearson ve Johnson (1978) metinsel olarak açık, metinsel olarak örtük ve senaryo olarak örtük olmak üzere üç çıkarım türü ortaya koymuştur. Chikalanga'ya göre Pearson ve Johnson (1978) tarafından ortaya koyulan *metinsel olarak açık* (textually explicit) çıkarım ulamında, soru ve yanıt metinde açıkça görülmektedir ve yapılması gereken tek şey soru ile yanıtın uygunluğunu doğrulamaktır. Bu nedenle araştırmacı metinsel olarak açık ulamının çıkarımla fazla ilgisi olmadığını belirtir. Chikalanga; Warren, Nicholas ve Trabasso'nun (1979) ulamlamasının dayandığı kaynakları da irdeler. Bu ulamlamanın temelinde anlatı metinlerindeki olaylar arasında yer alan mantıksal ve bilgiye dayalı ilişkilerle okurun önbilgisi olduğunu belirtir. Ulamlamada yer alan mantıksal, bilgiye dayalı ve değerlendirici çıkarım türlerini açıklar. Chikalanga son olarak Nicholas ve Trabasso (1980) tarafından ortaya koyulan ulamlamayı ele alır, uzam-zamansal, sözcüksel, kestirimsel ve değerlendirici çıkarım türlerini açıklar.

Chikalanga'ya göre son iki ulamlama benzer temellere sahip oldukları için birbirine oldukça yakındır ve ilk ulamlamadan daha iyi yapılandırılmıştır. Ancak Chikalanga, Pearson ve Johnson'un (1978) ulamlamasının sade ve okurun önbilgileriyle metindeki bilgileri ayırmada daha başarılı olması yönüyle öne çıktığının da altını çizer. Chikalanga, sözkonusu bu çalışmalardan yola çıkarak *sözcüksel çıkarımlar* (lexical inferences), *önermesel çıkarımlar* (propositional inferences) ve *kullanımsal çıkarımlar* (pragmatic inferences) olmak üzere üç temel ulam önermektedir. Bu ulamlar Chikalanga'nın (1992, s. 704-705) çalışmasına dayanılarak aşağıda özetlenmiştir.

Sözcüksel çıkarımlar, adıl çıkarımları ve belirsiz/bilinmeyen sözcüklere yönelik çıkarımlar olmak üzere iki alt türe ayrılmaktadır. Adıl gönderimlerini ve belirsiz/bilinmeyen sözlüksel birimlerin anlamını bağlamsal ipuçları üstünden bulmaya ilişkin olan bu çıkarımlar, metindeki bilgiye ya da okuyucunun dünya bilgisine dayanabilir.

İkinci ulam olan önermesel çıkarımlarda ise metindeki anlamsal içerikten mantıksal olarak çıkarım yapılır. Bu çıkarım türü, metindeki önermelerde sunulan bilgiye dayanır. Önermesel çıkarımlar iki alt ulama ayrılır: *Mantıksal bilgisel çıkarımlar* (informational inferences) ve *mantıksal açıklayıcı çıkarımlar* (explanatory inferences). Mantıksal bilgisel çıkarımlarda insanlara, araçlara, nesnelere, yerlere, zamanlara ve olaylara ya da eylemlerin bağlamına ulaşılabilir. Bu düzeydeki çıkarımlara ulaşabilmek için ne, kim, nerede, ne zaman sorularının yanıtlarını bulmak gerekir. Mantıksal açıklayıcı çıkarımlar ise karakterlere ve olaylara ilişkin nedenleri ve sonuçları içerir. Bu çıkarımlar ise neden, nasıl sorularıyla ortaya çıkmaktadır.

Kullanımsal çıkarımlar, metin dışı bilgilere dayanır. Kullanımsal çıkarım yapmak için metinde sunulan anlamı kullanmak tek başına yeterli değildir. Okur, kullanımsal çıkarım yapmak için metinde sunulan anlamı yeniden oluşturmalı ve kendi dünya bilgisine dayanarak bu anlamı çözümlmeli, yorumlamalı veya değerlendirmelidir. Kullanımsal çıkarımlar aracılığı ile okur metne yeni anlamlar katar, metinde sunulan anlamı içselleştirir ve tamamlar. Kullanımsal çıkarımın ayrıntılı bilgisel, ayrıntılı açıklayıcı ve değerlendirici olmak üzere üç alt ulamı bulunmaktadır. Ayrıntılı bilgisel ve ayrıntılı açıklayıcı çıkarım ulamları, önermesel çıkarımda belirtilen mantıksal bilgisel ve mantıksal açıklayıcı çıkarım türleriyle benzerlik taşır. Ancak bunlar iki farklı ulamda yer alır çünkü ayrıntılı bilgisel ve ayrıntılı açıklayıcı çıkarımlar okurun yaşantıları yoluyla oluşturduğu şemalara dayanır. Ancak mantıksal bilgisel ve mantıksal açıklayıcı çıkarım türleri metindeki önermelerin ilişkilendirilmesi yoluyla yapılır. Değerlendirici çıkarımlar ise okurun dünya bilgisine ve inanç sistemine dayanır. Chikalanga (1992, s. 705) yukarıda sözü edilen çıkarım ulamları ve türlerini Tablo 1'deki gibi özetler.

Tablo 1. Chikalanga(1992) Tarafından Önerilen Ulamlama

Temel Ulamlar	Türler	Soru-Yanıt İlişkisi
Sözcüksel Çıkarım	(a) Adıl çıkarımları (b) Belirsiz/bilinmeyen sözcük anlamları	Metinsel/Senaryo olarak örtük
Önermesel Çıkarım	(a) Mantıksal Bilgisel -gönderimsel -uzamsal/zamansal (b) Mantıksal Açıklayıcı -güdüsel -nedensel -olanaklı kılan	Metinsel olarak örtük
Kullanımsal/ Senaryosal Çıkarım	(a) Ayrıntılı Bilgisel -gönderimsel -uzamsal/zamansal (b) Ayrıntılı Açıklayıcı -güdüsel -nedensel -olanaklı kılan (c) Değerlendirici	Senaryo olarak örtük

Çeşitli alt türleri olan çıkarım, okuduğunu anlama ile yakından ilişkilidir. Alanyazındaki pek çok çalışma, okurların çıkarım yapma durumlarının okuduğunu anlama becerisini etkilediğini göstermektedir (Ahmed ve diğ., 2016; Cain, Oakhill ve Bryant, 2004; Cromley ve Azevedo, 2007). Ayrıca okuduğunu anlama becerisi ile ilgili boylamsal çalışmalar da bu becerinin gelişiminde çıkarımın önemli bir bileşen olduğunu ortaya koymaktadır (Oakhill ve Cain, 2012). Oakhill ve Cain (2012) tarafından yapılan boylamsal çalışmada, 7-8 yaş grubundaki öğrenciler 10-11 yaş grubuna gelinceye kadar gözlemlenmiştir. Üç yıllık süre boyunca öğrencilerin okuduğunu anlama becerilerini etkileyen bileşenler incelenmiştir. Çalışma sonunda kodlama, sözvarlığı, metin yapısına ilişkin farkındalık vb. değişkenlerin etkisi kontrol edildiğinde çıkarım yapma becerisinin okuduğunu anlamada önemli bir yordayıcı olduğu görülmüştür.

Boylamsal araştırmaların yanı sıra zayıf okurlar ile ilgili yapılan çalışmalarda da çıkarım yapma becerisinin okuduğunu anlama ile yakından ilişkili olduğu bulgulanmıştır. Zayıf okurlar özellikle önbilgileri etkinleştiremediği için bilgileri bütünleştirmede ve çıkarım yapmada güçlükler yaşar. (Bowyer-Crane ve Snowling, 2005; Cain ve Oakhill, 1999; Denton, ve diğ., 2015).

Türkçe alanyazında okuduğunu anlama ve çıkarım yapma becerisi arasındaki ilişkiyi doğrudan konu edinen yalnızca bir çalışmaya rastlanmıştır. Bayat ve Çetinkaya (2020) tarafından yapılan çalışmada, çıkarım yapma becerisinin okuduğunu anlamayı orta düzeyde yordadığı

belirlenmiştir. Çıkarım yapma becerisinin okuduğunu anlama başarısını etkilemesini dolaylı bir şekilde konu edinen araştırmalarda ise zayıf okurların çıkarım yapmada güçlük yaşadığı görülmüştür (Baydık 2011; Kudret ve Baydık, 2016). Algül ve Bozkurt (2021) tarafından yapılan araştırmada ise çıkarım yapma becerisi ile cinsiyet, sınıf düzeyi, okuma alışkanlığı, evde kitaplık/kütüphane bulunma durumu, evde çocuğa göre kitap bulunma durumu, anne babanın çocuğa kitap alma durumu gibi çeşitli değişkenler arasındaki ilişki incelenmiştir. Araştırma daha fazla kitap okuyan öğrencilerin çıkarım yapma başarılarının daha yüksek olduğunu göstermektedir. Bu sonucun okuma becerisi ile çıkarım yapma becerisi arasındaki ilişki açısından dikkate değer olduğu söylenebilir.

Alanyazında çıkarım ve okuduğunu anlama arasındaki ilişkiye dikkat çekilmekle birlikte öğrencilerin ve özellikle zayıf okurların çıkarım yapma becerilerinin nasıl geliştirileceği tartışılmaktadır. Çıkarım yapma becerisinin geliştirilmesinde en sık başvurulan tekniklerden biri soru sormadır (Kocaarslan, 2019). Bu nedenle “*Öğrencilerin okudukları metinlere ilişkin okuma anlama durumları hakkında bilgi elde edilebilmesi amacıyla işe koşulan ve bir okuma sonrası stratejisi*” (Ülper ve Yalınkılıç, 2010, s. 450) olan metin sonu soruları, çıkarım yapma becerisini geliştirmede önemli bir araç olarak görülebilir.

Türkçe alanyazında metin sonu sorularını farklı ölçütlere göre inceleyen çeşitli çalışmalar vardır (Akyol 2001; Bozkurt, Uzun ve Lee, 2015; Yazıcı 2018). Bu çalışmalarda en sık kullanılan ölçütlerden biri Bloom’un taksonomisidir. Sözkonusu çalışmalarda Türkçe ders kitaplarında üst düzey bilişsel becerileri geliştirici nitelikte olan derin yapı sorularına yeterince yer verilmediği ortaya koyulmuştur (Çeçen ve Kurnaz, 2015; Kuzu, 2013; Sallabaş ve Yılmaz, 2020). Demirgüneş, Ocak ve Küçükavşar (2014) tarafından yapılan çalışmada ise metin sonu soruları çıkarım türlerine göre incelenmiştir. Çalışmada 2012 yılı SBS Türkçe soruları, 8. Sınıf Türkçe dersi öğretmen kılavuz kitabı metin soruları ve 2013 yılı 8. sınıf Türkçe dersi ortak sınav soruları Chikalanga’nın (1992) önerdiği çıkarım ulamlarına göre değerlendirilmiştir. Araştırma sonuçlarına göre 8. Sınıf Türkçe dersi öğretmen kılavuz kitabında yer alan metin sonu sorularında sözcüksel çıkarım yapmayı gerektiren sorular yer almamaktadır. 2012 yılı SBS sorularında ve 2013 yılı Türkçe dersi ortak sınav sorularında ise sözcüksel ve önermesel çıkarım sorularına yer verilmiştir.

Türkçe dersinin temel amaçlarından biri öğrencilerin okudukları metinleri bütünüyle kavramasını sağlamaktır. Bu amaca ulaşmak için en yaygın kullanılan öğretim araçları ise Türkçe ders kitaplarıdır. Dolayısıyla Türkçe ders kitaplarındaki metin sonu sorularının derin anlamının önemli bileşenlerinden biri olan çıkarım yapma becerisini geliştirici nitelikte olması beklenmektedir. Bu çalışmada ortaokul (5, 6, 7 ve 8. sınıf) Türkçe ders kitaplarındaki metin sonu sorularının çıkarım türleri açısından nasıl bir görünüm sergilediği araştırılmıştır. Türkçe ders kitaplarına yönelik genel bir görünüm sunmak amacıyla tüm sınıf düzeylerindeki ders

kitapları incelenmiştir. Bu doğrultuda şu soruya yanıt aranmıştır: 5, 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki metin sonu sorularının çıkarım türleri açısından görünümü nasıldır?

YÖNTEM

Bu çalışmada belge inceleme yöntemi kullanılmıştır. Belge inceleme yönteminde raporlar, mektuplar, kitaplar, dergiler, kataloglar vb. veri kaynağı olarak kullanılır. Belge inceleme eğitimi ilgili uygulamaları değerlendirmek ve açıklamak için yararlı bilgiler sunabilir (Best ve Kahn, 2006: 257). Ortaokul (5, 6, 7 ve 8. sınıf) Türkçe ders kitapları bu araştırmanın belgelerini oluşturmaktadır.

Verilerin Toplanması

Araştırmada veriler 2018 Türkçe Dersi (1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. sınıflar) Öğretim Programı çerçevesinde hazırlanan ve 2018-2019 eğitim-öğretim yılında okutulan 5, 6, 7 ve 8. sınıf MEB yayınları Türkçe ders kitaplarında, "Etkinlikler" bölümünde yer alan metin sonu sorularından elde edilmiştir. İncelenen metin sonu soruları kısa yanıtı veya açık uçludur. Bu çalışma ders kitaplarındaki okuma metinleriyle sınırlandırılmış, dinleme ve tema sonu değerlendirme metinleri çalışmaya alınmamıştır. Ayrıca okuma metinleri içerisinde yer alan görsel okuma metinleri ve soruları da çalışma kapsamında değildir. Çalışmada incelenen soru ve metin sayılarının sınıf düzeyine göre dağılımı Tablo 2'de sunulmuştur.

Tablo 2. Ortaokul Türkçe Ders Kitaplarındaki Metin ve Soru Sayısı

Sınıf Düzeyi	5. Sınıf	6. Sınıf	7. Sınıf	8. Sınıf	Toplam
Metin Sayısı	23	23	24	24	94
Soru Sayısı	127	110	137	118	492

Tablo 2'ye bakıldığında bütün sınıf düzeylerinde toplam 94 metin ve bu metinlere bağlı 492 metin sonu sorusunun yer aldığı görülmektedir.

Verilerin Çözülmesi

Verileri çözümlemenin ilk aşamasında araştırma kapsamında incelenecek ortaokul Türkçe ders kitaplarındaki metin sonu soruları belirlenmiştir. Ardından bu sorular iki araştırmacı tarafından Chikalanga'nın (1992) önerdiği çıkarım türleri (sözcüksel çıkarım, önermesel çıkarım ve kullanımsal çıkarım) açısından incelenmiştir. Bununla birlikte ders kitaplarındaki metin sonu sorularının bir kısmı çıkarım yapmayı gerektirmeyen sorulardır. Bu nedenle araştırmada Chikalanga (1992) tarafından önerilen çıkarım türlerine ek olarak *bağımlı bilgi* soruları da değerlendirilmiştir. Bağımlı bilgi soruları çıkarım yapmayı gerektirmez ve metnin

yüzey yapısından alt düzey işlemlerle ulaşılabilen bilgileri sorgular (Paris ve Upton, 1976). Aşağıda kısa bir metin ve bu metne bağlı dört farklı soru türü verilerek araştırma kapsamında yapılan çözümleme somutlaştırılmaya çalışılmıştır.

Bulut dalgın dalgın yürürken birden sağ omzuna dokunan bir el hissetti. Önce biraz korktu, ardından bu korku yerini merak bırakınca kafasını çevirip arkasına baktı. Çok sevdiği ve yıllardır görüşemediği arkadaşı Mehmet Ali'yi omzuna dokunan. Onu görür görmez yüzünü coşkulu bir gülümseme kapladı.

- Bulut'un sağ omzuna dokunan kimdir?

Yanıt: Mehmet Ali

Soru Türü: Bağımlı bilgi sorusu

- Yukarıdaki metinde altı çizilen "onu" sözcüğü ile sözü edilen kişi kimdir?

Yanıt: Mehmet Ali

Çıkarım türü: Sözcüksel Çıkarım

- Bulut Mehmet Ali'yi görünce niçin sevinmiştir?

Yanıt: Yıllardır görmediği bir arkadaşını gördüğü için sevinmiştir.

Çıkarım Türü: Önermesel Çıkarım

- Sizce Bulut neden dalgın dalgın yürümektedir?

Yanıt: Yapması gereken bir iş hakkında düşünüyor olabilir veya Bulut genellikle dalgın ve düşünceli bir insandır.

Çıkarım Türü: Kullanımsal Çıkarım

Ders kitaplarındaki metin sonu soruları iki araştırmacı tarafından yukarıda gösterilen soru türlerine göre sınıflandırılmıştır. Araştırmacıların değerlendirmeleri arasındaki uyum Miles ve Huberman (1994) tarafından geliştirilen değerlendiriciler arası güvenilirlik formülüyle hesaplanmıştır. Söz konusu formülden elde edilen sonuca göre değerlendiriciler arası uyum %90,4'tür. Bu oran değerlendiriciler arasında yüksek bir uyum olduğunu göstermektedir. Araştırmacıların üstünde uzlaşmadığı 47 metin sonu sorusu için üçüncü araştırmacıya başvurulmuştur. Üçüncü araştırmacının yaptığı değerlendirme dikkate alınarak sorunun hangi ulamda yer aldığı belirlenmiştir.

Veriler, ulamlandıktan sonra sıklık ve dağılım açısından çözümlenmiştir. Metin sayısı, metin türü, soruların çıkarım türlerine ve sınıf düzeylerine dağılımına ilişkin yüzde (%) ve sıklık (f) değerleri hesaplanmıştır.

BULGULAR

5. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan metin ve metin sonu soru sayısının metin türlerine göre dağılımı Tablo 3'te, metin sonu sorularının çıkarım türüne göre dağılımı ise Tablo 4'te sunulmuştur.

Tablo 3. 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Metin ve Soru Sayısı

Metin Türü	Metin Sayısı	Metin Sonu Soru Sayısı
Anlatı	10	54
Bilgilendirici	7	43
Şiir	6	30
Toplam	23	127

Tablo 4. 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Soruların Çıkarım Türlerine Göre Dağılımı

Metin Türü	Bağımlı Bilgi Soruları		Çıkarım Soruları							
	f	%	Sözcüksel Çıkarım		Önermesel Çıkarım		Kullanımsal Çıkarım		Toplam	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Anlatı	10	18	0	0	14	26	30	56	54	100
Bilgilendirici	12	28	0	0	12	28	19	44	43	100
Şiir	5	16	0	0	8	27	17	57	30	100
Genel Dağılım	27	21	0	0	34	27	66	52	127	100

5. sınıf Türkçe ders kitabındaki metin sonu sorularının genel dağılımı incelendiğinde en sık kullanılan soru türünün kullanımsal çıkarım soruları (f=66, %52) olduğu görülmektedir. Bu soru türünü sırasıyla önermesel çıkarım soruları (f=34, %27) ve bağımlı bilgi soruları (f=27, %21) izlemektedir. 5. sınıf Türkçe ders kitabında sözcüksel çıkarım sorularına rastlanmamıştır. Kullanımsal çıkarım soruları tüm metin türlerinde en sık kullanılan soru türüdür.

6. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan metin ve metin sonu soru sayısının metin türlerine göre dağılımı Tablo 5'te, metin sonu sorularının çıkarım türlerine göre dağılımı ise Tablo 6'da sunulmuştur.

Tablo 5. 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Metin ve Soru Sayısı

Metin Türü	Metin Sayısı	Metin Sonu Soru Sayısı
Anlatı	9	41
Bilgilendirici	10	52
Şiir	4	17
Toplam	23	110

Tablo 6. 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Soruların Çıkarım Türlerine Göre Dağılımı

Metin Türü	Bağımlı Bilgi Soruları		Çıkarım Soruları							
			Sözcüksel Çıkarım		Önermesel Çıkarım		Kullanımsal Çıkarım		Toplam	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Anlatı	14	34	0	0	9	22	18	44	41	100
Bilgilendirici	25	48	0	0	4	8	23	44	52	100
Şiir	6	35	0	0	1	6	10	59	17	100
Genel Dağılım	45	41	0	0	14	13	51	46	110	100

6. sınıf Türkçe ders kitabındaki metin sonu sorularının genel dağılımı incelendiğinde ise en sık kullanılan soru türünün kullanımsal çıkarım soruları (f=51, %46) olduğu görülmektedir. Bu soru türünü sırasıyla bağımlı bilgi soruları (f=45, %41) ve önermesel çıkarım soruları (f=14, %13) izlemektedir. 6. sınıf Türkçe ders kitabında sözcüksel çıkarım sorularına rastlanmamıştır. Şiir ve anlatı metinlerinde en sık kullanılan soru türü kullanımsal çıkarım sorularıyken bilgilendirici metinlerde ise bağımlı bilgi sorularıdır.

7. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan metin ve metin sonu soru sayısının metin türlerine göre dağılımı Tablo 7’de, metin sonu sorularının çıkarım türlerine göre dağılımı ise Tablo 8’de sunulmuştur.

Tablo 7. 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Metin ve Soru Sayısı

Metin Türü	Metin Sayısı	Metin Sonu Soru Sayısı
Anlatı	13	77
Bilgilendirici	7	38
Şiir	4	22
Toplam	24	137

Tablo 8. 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Soruların Çıkarım Türlerine Göre Dağılımı

Metin Türü	Bağımlı Bilgi Soruları		Çıkarım Soruları							
			Sözcüksel Çıkarım		Önermesel Çıkarım		Kullanımsal Çıkarım		Toplam	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Anlatı	17	22	0	0	15	20	45	58	77	100
Bilgilendirici	12	32	0	0	4	10	22	58	38	100
Şiir	4	18	0	0	1	5	17	77	22	100
Genel Dağılım	33	24	0	0	20	15	84	61	137	100

7. sınıf Türkçe ders kitabındaki metin sonu sorularının genel dağılımı incelendiğinde en sık kullanılan soru türünün kullanımsal çıkarım soruları (f=84, %61) olduğu görülmektedir. Bu soru türünü sırasıyla bağımlı bilgi soruları (f=33, %24) ve önermesel çıkarım (f=20, %15) soruları izlemektedir. 7. sınıf Türkçe ders kitabında sözcüksel çıkarım sorularına rastlanmamıştır. Kullanımsal çıkarım yapmayı gerektiren sorular tüm metin türlerinde en sık kullanılan soru türüdür.

8. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan metin ve metin sonu soru sayısının metin türlerine göre dağılımı Tablo 9'da, metin sonu sorularının çıkarım türlerine göre dağılımı ise Tablo 10'da sunulmuştur.

Tablo 9. 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Metin ve Soru Sayısı

Metin Türü	Metin Sayısı	Metin Sonu Soru Sayısı
Anlatı	7	39
Bilgilendirici	10	46
Şiir	7	33
Toplam	24	118

Tablo 10. 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Soruların Çıkarım Türlerine Göre Dağılımı

Metin Türü	Bağımlı Bilgi Soruları		Çıkarım Soruları							
	f	%	Sözcüksel Çıkarım		Önermesel Çıkarım		Kullanımsal Çıkarım		Toplam	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Anlatı	17	44	0	0	2	5	20	51	39	100
Bilgilendirici	22	48	0	0	9	19	15	33	46	100
Şiir	8	24	0	0	4	12	21	64	33	100
Genel Dağılım	47	%40	0	0	15	%13	56	%47	118	100

8. sınıf Türkçe ders kitabındaki metin sonu sorularının genel dağılımı incelendiğinde en sık kullanılan soru türünün kullanımsal çıkarım soruları (f=56, %47) olduğu görülmektedir. Bu soru türünü sırasıyla bağımlı bilgi soruları (f=47, %40) ve önermesel çıkarım soruları (f=15, %13) izlemektedir. 8. sınıf Türkçe ders kitabında sözcüksel çıkarım sorularına rastlanmamıştır. Şiir ve anlatı metinlerinde en sık kullanılan soru türü kullanımsal çıkarım sorularırken, bilgilendirici metinlerde ise bağımlı bilgi sorularıdır.

Ortaokul (5, 6, 7 ve 8. sınıf) Türkçe ders kitaplarında yer alan metin ve metin sonu soru sayısının metin türlerine göre dağılımı Tablo 11’de sunulmuştur.

Tablo 11. Ortaokul Türkçe Ders Kitaplarındaki Metin ve Soru Sayısı

Metin Türü	Metin Sayısı	Metin Sonu Soru Sayısı
Anlatı	39	211
Bilgilendirici	34	179
Şiir	21	102
Toplam	94	492

Tablo 11’e göre araştırma kapsamında toplam 94 metin ve 492 soru ele alınmıştır. 39 anlatı metni ve bu metinlere bağlı 211 soru, 34 bilgilendirici metin ve bu metinlere bağlı 179 soru, 21 şiir metni ve bu metinlere bağlı 102 soru incelenmiştir.

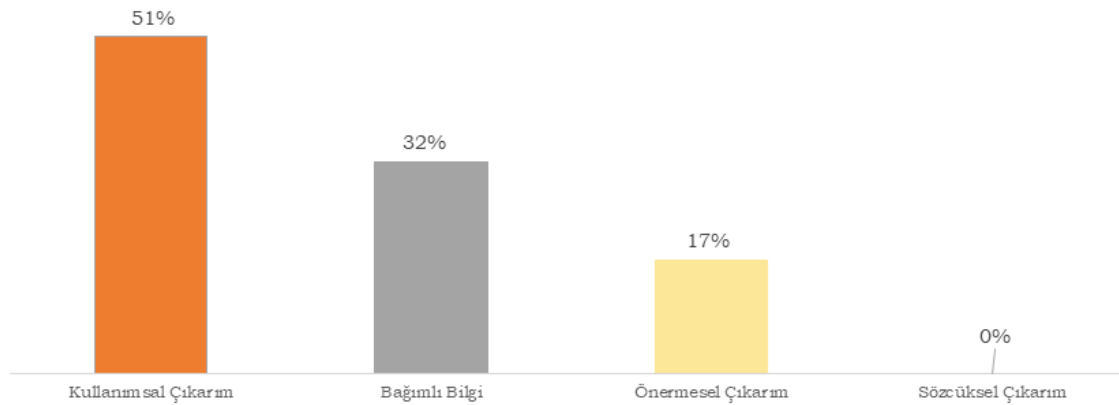
Ortaokul (5, 6, 7 ve 8. sınıf) Türkçe ders kitaplarındaki metin sonu sorularının çıkarım türlerine göre genel görünümü Tablo 12’de sunulmuştur.

Tablo 12. Ortaokul Türkçe Ders Kitaplarındaki Soruların Çıkarım Türlerine Göre Dağılımı

Metin Türü	Bağımlı Bilgi Soruları		Çıkarım Soruları				Toplam			
	f	%	f	%	f	%	f	%		
Anlatı	58	27	0	0	40	19	113	54	211	100
Bilgilendirici	75	42	0	0	29	16	75	42	179	100
Şiir	23	22	0	0	14	14	65	64 %51	102	100
Genel Dağılım	156	%32	0	0	83	%17	253		492	100

Tablo 12'ye göre ortaokul Türkçe ders kitaplarında yer alan 492 sorunun 156'sı bağımlı bilgi, 336'sı çıkarım sorusudur. Çıkarım gerektiren soruların 83'ü önermesel, 253'ü kullanımsal çıkarım sorularından oluşmaktadır. Soru türlerinin metin türüne göre dağılımı incelendiğinde anlatı metinlerindeki 211 sorunun 113'nün kullanımsal çıkarım, 40'ının önermesel çıkarım ve 58'inin bağımlı bilgi sorularından oluştuğu görülmektedir. Bilgilendirici metinlerdeki 179 sorunun 75'i kullanımsal çıkarım, 29'u önermesel çıkarım ve 75'i bağımlı bilgi sorularından oluşmaktadır. Şiir metinlerindeki 102 sorunun ise 65'i kullanımsal çıkarım, 14'ü önermesel çıkarım ve 23'ü bağımlı bilgi sorusudur. Şiir ve anlatı metinlerinde en sık kullanılan soru türü kullanımsal çıkarım sorularıdır. Bilgilendirici metinlerde ise kullanımsal çıkarım ve bağımlı bilgi soru sayısı eşittir. Üç metin türünde en az kullanılan soru türü ise önermesel çıkarım sorularıdır.

Ortaokul (5, 6, 7 ve 8. sınıf) Türkçe ders kitaplarında yer alan metin sorularının çıkarım türlerine göre genel dağılımı Grafik 1'de sunulmuştur.

Grafik 1. Ortaokul Türkçe Ders Kitaplarındaki Soruların Çıkarım Türlerine Göre Genel Dağılımı

Ortaokul (5, 6, 7 ve 8. sınıf) Türkçe ders kitaplarındaki metin sonu sorularının genel dağılımını incelendiğinde ise en sık kullanılan soru türünün kullanımsal çıkarım soruları (f=253, %51) olduğu görülmektedir. Bu soru türünü sırasıyla bağımlı bilgi soruları (f=156, %32) ve önermesel çıkarım (f=83, %17) soruları izlemektedir. Ortaokul Türkçe ders kitaplarında sözcüksel çıkarım sorularına rastlanmamıştır.

SONUÇ VE TARTIŞMA

Ortaokul Türkçe ders kitaplarındaki metin sonu sorularının çıkarım türlerine göre dağılımını belirlemeyi amaçlayan bu çalışmanın bulguları, ders kitaplarında çıkarım yapmayı gerektiren soruların yanı sıra çıkarım yapmayı gerektirmeyen bağımlı bilgi sorularının da yer aldığını göstermektedir. Kitaplarda yer alan metin sonu sorularının %68'i çıkarım yapmayı gerektiren soru türlerinden (%51 kullanımsal çıkarım, %17 önermesel çıkarım, %0 sözcüksel çıkarım) oluşmaktadır. Metin sonu sorularının %32'si ise bağımlı bilgi sorularıdır. Soruların yarısından fazlası kullanımsal çıkarım yapmayı gerektirirken sözcüksel çıkarım yapmayı gerektiren sorulara ise yer verilmemiştir. Bu sonuç soruların çıkarım türlerine göre dengeli olarak dağılmadığını göstermektedir.

Araştırmadan elde edilen veriler soruların yaklaşık üçte birinin bağımlı bilgi sorularından oluştuğunu göstermektedir. Türkçe ders kitaplarındaki toplam soru sayısı göz önüne alındığında bağımlı bilgi sorularının kabul edilebilir bir oranda olduğu düşünülebilir. Ancak bağımlı bilgi soru oranının sınıf düzeylerinde farklılaşarak 6 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarında soru sayısının yaklaşık %40'ına, 5 ve 7. sınıf Türkçe ders kitaplarında ise %20'sine karşılık geldiği görülmektedir. 6 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki bağımlı bilgi soru oranı, 5 ve 7. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki gibi daha düşük düzeyde olmalıdır. Bağımlı bilgiye dayalı soruların yanıtlarına metnin yüzey yapısından alt düzey işlemlerle ulaşılabileceği için bu sorular öğrencilerin derin anlama süreçlerine çok fazla katkı sunmayacaktır. Farklı eğitim-öğretim dönemlerine ve sınıf düzeylerine ilişkin ders kitaplarının incelendiği araştırmalar, bağımlı bilgi soru oranı bakımından bu araştırmadaki sonuçlarla benzerlik göstermektedir. Kuzu (2013), 6. sınıf Türkçe ders kitabındaki metin sonu sorularını yenilenmiş Bloom taksonomisindeki hatırlama ve anlama bilişsel düzeyleri açısından incelemiştir. İncelenen metin sonu sorularının %36'sı hatırlama düzeyi sorularından oluşmaktadır. Hatırlama düzeyi soruları, bağımlı bilgi soruları gibi yüzey metindeki bilgiyi hatırlamaya ilişkindir. Bozkurt, Uzun ve Lee (2015), Korece ve Türkçe ders kitaplarındaki metin sonu soruları ile PISA 2009 sonuçları arasındaki ilişkiyi irdeledikleri çalışmalarında, 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki metin sonu sorularının %50'sinin bilgiye ulaşma-bilgiyi hatırlama düzeyindeki sorulardan oluştuğunu belirlemiştir. Sallabaş ve Yılmaz ise (2020), yenilenmiş Bloom taksonomisine göre 8. sınıf Türkçe ders kitabındaki metin sonu sorularını incelemiş ve ders kitabındaki soruların %32'sinin hatırlama basamağına uygun olduğunu ortaya koymuştur.

Ortaokul öğrencilerinin çıkarım yapma becerilerini doğrudan veya dolaylı olarak araştıran çalışmalar, öğrencilerin özellikle kullanımsal çıkarım yapmada zorlandığını göstermektedir (Algül ve Bozkurt, 2021; Bayat ve Çetinkaya, 2020; Uzun, Bozkurt ve Erdoğan, 2011). Algül ve Bozkurt (2021) Chikalanga'nın (1992) önerdiği ulamlamayı temel alarak farklı çıkarım düzeylerini temsil eden soruların yer aldığı beceri testini 5 ve 7. sınıf öğrencilerine uygulamıştır. Araştırma sonuçlarına göre öğrenciler kullanımsal çıkarım sorularını yanıtlamada daha başarısızdır. Bayat ve Çetinkaya (2020), okuduğunu anlama ile çıkarım yapma becerisi arasındaki ilişkiyi inceledikleri çalışmalarında, 5 ve 6. sınıf öğrencilerinin çıkarım yapmada başarısız olduğunu özellikle de kullanımsal çıkarımlarda başarı düzeylerinin düşük olduğunu belirlemiştir. Uzun, Bozkurt ve Erdoğan (2011), 6, 7 ve 8. sınıf öğrencilerinin okuma çıktılarını gözlemedikleri ve yaratıcı okuma durumlarını tartıştıkları çalışmalarında katılımcıların kullanımsal çıkarım düzeyine karşılık gelen metinsel (senaryoya bağlı) çıkarım, bütünleştirme ve tarihsel gönderim sorularında yeterli düzeyde başarı gösteremediklerini ortaya koymuşlardır. Öğrencilerin kullanımsal çıkarım yapmada başarısız olması onların dünya bilgilerini ve deneyimlerini kullanarak metinler arasında bağlantılar kuramadıklarını ve bu nedenle metinleri içselleştiremediklerini de göstermektedir. Bu görünümü değiştirmek için ders kitaplarında kullanımsal çıkarım sorularına yeterince yer verilmelidir. Bu araştırma kapsamında incelenen Türkçe ders kitaplarındaki metin sonu sorularının %51'inin kullanımsal çıkarım yapmayı gerektirmesi bu anlamda olumlu bir nitelik olarak değerlendirilmektedir.

Bir metnin dilsel/dilbilgisel bütünlüğünün sağlanmasında ve metinde konu sürekliliğinin izlenmesinde (adıl gönderimlerini saptama/izleme) önemli bir araç olan sözcüksel çıkarıma Türkçe ders kitaplarındaki metin sonu sorularında rastlanmamıştır. Bununla birlikte Türkçe ders kitaplarında sözcük çalışmalarına ayrı bir etkinlik altında yer verildiği fakat etkinliklerin genellikle "bilinmeyen sözcükleri sözlükten bulma" yönergeleriyle gerçekleştiği görülmüştür. Adıl çıkarımlarına yönelik bir alt etkinliğin de olmadığı dikkate alındığında sözkonusu etkinliklerin sözcüksel çıkarım yapma becerisini geliştirmek konusunda yeterli olmadığı söylenebilir. Demirgüneş, Ocak ve Küçükavşar'ın (2014) 2009 Türkçe Dersi Öğretim Programı'na göre hazırlanan 8. sınıf Türkçe öğretmen kılavuz kitabındaki metin sonu sorularını inceledikleri çalışmalarının sözcüksel çıkarım ile ilgili sonuçları bu çalışmanın sonuçlarıyla koşutluk göstermektedir. Bu durum öğretim programı değişikliği ile birlikte ders kitapları güncellense de sözcüksel çıkarımla ilgili herhangi bir değişikliğin olmadığını göstermektedir.

Türkçe ders kitaplarındaki metin sonu sorularının %17'si önermesel çıkarım sorusudur. 5, 6, 7 ve 8. sınıf ders kitaplarında önermesel çıkarım sorularının oranı sırasıyla %27, %14, %15 ve %13'tür. Bu sonuçlardan yola çıkarak ders kitaplarında önermesel çıkarım sorularına yeterince yer verilmediği söylenebilir. Nitekim Demirgüneş, Ocak ve Küçükavşar (2014) inceledikleri 8. sınıf Türkçe dersi öğretmen kılavuz kitabındaki metin sonu sorularının %47'sinin önermesel çıkarım

sorusu olduğunu belirlemiştir. Bu sonuç güncel 8. sınıf Türkçe ders kitabında önermesel çıkarım sorularının oranının önemli ölçüde azaldığını göstermektedir. Önermesel çıkarımlar, metni oluşturan tümceler ve tümcelerden daha büyük anlamsal birimler arasında mantıksal-anlamsal ilişkiler kurularak yapılır. Bu nedenle önermesel çıkarım soruları, öğrencilerin metnin birimleri arasındaki ilişkileri fark etmesini de sağlar. Ayrıca Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda (2018) yer alan "bilgiyi araştırma, keşfetme, yorumlama ve zihinde yapılandırma becerilerinin geliştirilmesi" özel amacına bağlı bilgi sorularından (%32) çok önermesel çıkarım soruları (%17) ile ulaşmak daha olasıdır. Bu değerlendirmeler doğrultusunda ders kitaplarında yer alan önermesel çıkarım sorularının sayısının artırılması gerektiği ifade edilebilir.

Bu sonuçların yanı sıra ders kitaplarında soru türlerinin çıkarımlar açısından temalara ve metinlere dengeli dağılmadığı gözlemlenmiştir. Örneğin 8. sınıf Türkçe ders kitabı 7. temada (Erdemler) ve 6. sınıf Türkçe ders kitabı 6. temada (Millî Kültürümüz) önermesel çıkarım sorusu bulunmamaktadır. Bu durumda öğrenciler okudukları metinlerde yer alan mantıksal anlamsal bağlantıları fark etmelerini sağlayacak desteklerden (önermesel çıkarım soruları) yoksun kalacaktır.

Ulaşılan sonuçlar şöyle özetlenebilir: Ortaokul (5, 6, 7 ve 8. sınıf) Türkçe ders kitaplarında beklenenden daha fazla bağımlı bilgi sorusu vardır. Kitaplarda sözcüksel çıkarım sorusuna yer verilmemesi önemli bir eksikliklerdir. Önermesel çıkarım sorularının oranı beklenen düzeyin altındadır. Kitaplarda yeterince kullanımsal çıkarım sorusu yer almaktadır. Bu sonuçlar doğrultusunda ders kitaplarında yer alan metin sonu sorularının çıkarım türleri açısından yeniden düzenlenmesi ve bu türlerin metinlere dengeli dağıtılması önerilmektedir.

KAYNAKÇA

- Ahmed, Y., Francis, D. J., York, M., Fletcher, J. M., Barnes, M., & Kulesz, P. (2016). Validation of the direct and inferential mediation (DIME) model of reading comprehension in grades 7 through 12. *Contemporary Educational Psychology, 44*, 68–82.
- Akyol, D. (2001). İlköğretim Okulları 5. sınıf Türkçe kitaplarındaki okuma metinleriyle ilgili soruların analizi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi, 26* (26), 169-178.
- Algül, Ö., & Bozkurt, B. (2021). Okuduğunu Anlama Sürecinde Çıkarım Becerisine İlişkin Belirlemeler. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 53* 1-30.
- Bahap Kudret, Z., & Baydık, B. (2016). Başarılı ve başarısız dördüncü sınıf okuyucularının okuduğunu anlama ve özetleme becerileri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi, 17*(03), 317-346.
- Bayat, N., & Çetinkaya, G. (2020). Çıkarım becerisi ile okuduğunu anlama arasındaki ilişki. *Eğitim ve Bilim, 45*(203), 177-190.

- Baydık, B. (2011). Okuma güçlüğü olan öğrencilerin üstbilişsel okuma stratejilerini kullanımı ve öğretmenlerinin okuduğunu anlama öğretim uygulamalarının incelenmesi. *Eğitim ve Bilim*, 36(162), 301-319.
- Bowyer-Crane, C. & Snowling, M. J. (2005). Assessing children's inference generation: What do tests of reading comprehension measure? *British Journal of Educational Psychology*, 75, 189–201.
- Bozkurt, B. Ü., Uzun, G. L., & Lee, Y. H. (2015). Korece ve Türkçe ders kitaplarındaki metin sonu sorularının karşılaştırılması: PISA 2009 sonuçlarına dönük bir tartışma. *International Journal of Language Academy*, 3(9), 295-313.
- Cain, K., & Oakhill, J. V. (1999). Inference making and its relation to comprehension failure. *Reading & Writing*, 11, 489–503.
- Cain, K., Oakhill, J., & Bryant, P. (2004). Children's reading comprehension ability: Concurrent prediction by working memory, verbal ability, and component skills. *Journal of Educational Psychology*, 96(1), 31-42.
- Chikalanga, I. (1992). A suggested taxonomy of inferences for reading teacher. *Reading in a Foreign Language*, 8(2), 697-709.
- Cromley, J. G., & Azevedo, R. (2007). Testing and refining the direct and inferential mediation model of reading comprehension. *Journal of Educational Psychology*, 99, 311–325.
- Çeçen, M. A., & Kurnaz, H. (2015). Ortaokul Türkçe dersi öğrenci çalışma kitaplarındaki değerlendirme soruları üzerine bir araştırma. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi, Hüseyin Hüsnü Tekişik Özel Sayısı*, 1(1), 109-132.
- Demirgüneş S., Ocak, F., & Küçükavşar, A. (2014). 2012 Yılı seviye belirleme sınavı (SBS) Türkçe soruları, 8. sınıf Türkçe dersi öğretmen kılavuz kitabı metin soruları ve 2013 yılı 8. sınıf Türkçe dersi ortak sınav sorularının çıkarım türleri açısından incelenmesi. *Tarih Okulu Dergisi*, 17, 861-873.
- Denton, C. A., Enos, M., York, M. J., Francis, D. J., Barnes, M. A., Kulesz, P. A., & Carter, S. (2015). Text-processing differences in adolescent adequate and poor comprehenders reading accessible and challenging narrative and informational text. *Reading Research Quarterly*, 50, 393–416.
- Elbro, C. & Buch-Iversen, I. (2013). Activation of background knowledge for inference making: Effects on reading comprehension. *Scientific Studies of Reading*, 17 (6), 435-452.
- Elleman, A. M. (2017). Examining the impact of inference instruction on the literal and inferential comprehension of skilled and less skilled readers: A meta-analytic review. *Journal of Educational Psychology*, 109, 761–781.
- Graesser, A. C., Singer, M., & Trabasso, T. (1994). Constructing inferences during narrative text comprehension, *Psychological Review*, 101(3), 371-395.

- Kispal, A. (2008). *Effective teaching of inference skills for reading: Literature review* (Research Report DCSF-RR031). Department for Children, Schools, and Families; National Foundation for Educational Research.
- Kocaarslan, M. (2019). İyi ve zayıf okuyucular için okuduğunu anlama: Kuramsal ve ampirik açıdan bir bakış. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 20(2), 396-393.
- Kuzu, T. S. (2013). Türkçe ders kitaplarındaki metin altı sorularının yenilenmiş Bloom taksonomisindeki hatırlama ve anlama bilişsel düzeyleri açısından incelenmesi. *CÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 37(1), 58-76.
- McKoon, G., & Ratcliff, R. (1992). Inference during reading. *Psychological Review*, 99(3), 440-466.
- MEB. (2018). *Türkçe dersi öğretim programı (İlkokul ve Ortaokul 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar)*.
- Miles, M. B., & Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis: An expanded sourcebook*. Beverly Hills: Sage Publications.
- Nicholas, D. W., & Trabasso, T. (1980). Toward a taxonomy of inferences for story comprehension. In Wilkening, F., Becker J., & Trabasso, T. (Eds.), *Information Integrating by Children*. Hillsdale, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.
- Oakhill, J., & Cain, K. (2012). The precursors of reading ability in young readers: Evidence from a four year longitudinal study. *Scientific Studies of Reading*, 16, 91-121.
- Oakhill, J., & Cain, K. (2016). Supporting reading comprehension development from research to practice. *Perspectives on Language and Literacy*, 42(2), 32-39.
- Paris, S. G., & Upton, L. R. (1976). Children's memory for inferential relationships in prose. *Child Development*, 47(3), 660-668.
- Pearson, P. D., & Johnson, D. D. (1978). *Teaching reading comprehension*. New York: Holt, Rinehart and Winston.
- Perfetti, C., & Stafura, J. (2014). Word knowledge in a theory of reading comprehension. *Scientific Studies of Reading*, 18(1), 22-37.
- Pressley, M., & Afflerbach, P. (1995). *Verbal protocols of reading. The nature of constructively responsive reading*. New Jersey, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Sallabaş, M., & Yılmaz, G. (2020). Türkçe ders kitabı'nda bulunan metin altı sorularının yenilenmiş Bloom taksonomisi'ne göre incelenmesi. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 8(2), 586-596.
- Uzun, G. L., Bozkurt, Ü., & Erdoğan, T. (2011). Okuma süreci, okuma çıktıları ve yaratıcı okuma: İlköğretim öğrencileri üzerine gözlemler. In Uzun, G. L., & Bozkurt, Ü. (Eds.), *Theoretical and applied researches on Turkish language teaching* (ss. 181-208), Essen: Die BlueEule.

- Ülper, H., & Yalınkılıç, K. (2010). Son iki Türkçe programına göre hazırlanan Türkçe ders kitaplarındaki metin sonu sorularının nicel ve nitel görünümü. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(12), 449-461.
- Warren, W. H., Nicholas, D. W., & Trabasso, T. (1979). Event chains and inferences in understanding narratives. In Freedle R. O. (Ed.), *New directions in discourse processing* (2. cilt) (pp. 23-52). Norwood, NJ: Ablex Publication Corporation.
- Yazıcı, N. (2018). 9. sınıf Türk dili ve edebiyatı öğretim materyalindeki (2016) eleştirel okuma sorularının değerlendirilmesi: Sorulaştırma stratejilerinden kaynaklanan problemler. In Uzun, N. E. ve Bozkurt, Ü. B. (Eds.) *Türkçenin Eğitimi-Öğretiminde Kuramsal ve Uygulamalı Çalışmalar-10*. İstanbul: Okan Üniversitesi Yayınları.
- Yuill, N., & Oakhill, J. (1991). Children's problem's in text comprehension: An experimental investigation. New York: Cambridge University Press.

İNCELENEN DERS KİTAPLARI

- Akgül, A., Demirer, N., Gürcan, E., Karadaş, D., Karahan, İ., & Uysal, A. (2018). *Ortaokul ve imam hatip ortaokulu Türkçe 7. sınıf ders kitabı*. Ankara: MEB Devlet Kitapları.
- Ceylan, S., Duru, K., Erkek, G., & Pastutmaz, M. (2018). *Ortaokul ve imam hatip ortaokulu Türkçe 6 ders kitabı*. Ankara: MEB Devlet Kitapları.
- Haykır, H. A., Kaplan, H., Kıryar, A., Tarakcı, R., & Üstün, E. (2018). *Ortaokul ve imam hatip ortaokulu Türkçe 5 ders kitabı*. Ankara: MEB Devlet Kitapları.
- Mete, G., Karaaslan, M., Kaya, Y., Ozan, Ş., & Özdemir, D. (2018). *Ortaokul ve imam hatip ortaokulu Türkçe 8 ders kitabı*. Ankara: MEB Devlet Kitapları.